

Uit uw hemel zonder grenzen

Een kerstlied met een vraagteken?

Het lied 'Uit uw hemel zonder grenzen' behoort tot een van de vroegste teksten van Huub Oosterhuis. Ruim een halve eeuw geleden dichtte deze thans 86-jarige dichter dit lied. In het Liedboek voor de kerken (1973) werd het opgenomen als Gezang 161, en in het Liedboek – Zingen en bidden in huis en kerk (2013) is het te vinden als Lied 527. In beide liedboeken staat het in de rubriek 'Epifanieëntijd'. Aanvankelijk verscheen dit lied op een melodie van Floris van der Putt (1915-1990). De samenstellers van het Liedboek-1973 kozen ervoor om deze melodie te vervangen ten gunste van een melodie van Jaap Geraedts (1924-2003). Geraedts' melodie, als tekstdrager, werd onveranderd overgenomen in het Liedboek dat in 2013 werd gepresenteerd.

Het lied als kerstlied

Oosterhuis nam als uitgangspunt bij dit gedicht de tekst uit Philippenzen 2 vers 6-12, de brieflezing die op Palmzondag aan de orde is.¹ Dan verkeren we in de tijd voor Pasen, de tijd van dood én opstanding. In dat licht is de weerloosheid van de Messias, de gezalfde, in de eerste strofe een treffende vergelijking met 'als wij mensen'. In de vijfde strofe verwijst de 'nacht van hoop en vrees' naar het twaalfde vers uit de genoemde Epistellezing.

Als kerstlied valt dit lied ook goed op z'n plek. Ignace de Suter (1911-1988) omschrijft deze tekst als volgt:

Dit lied brengt het mysterie van de menswording zo heel dicht bij ons menselijk bestaan, dat het -zonder zijn geheim te verliezen- toch tastbaar binnentreedt in de diepste realiteit van ons leven hier op aarde.²

Vanuit dat mysterie van menswording wordt dit een bijna stameland kerstlied.

**Uit uw hemel zonder grenzen
komt Gij tastend aan het licht,
met een naam en een gezicht
even weerloos als wij mensen.**

Dat 'even weerloos als wij mensen' is de ontwapenende definitie van Jezus' geboorte. Het is een schril contrast hoe Herodes gewapend klaarstaat om Hem te doden die met een naam en een gezicht ter wereld komt.

In de volgende strofen komt de aanhef 'als een' tienmaal voor. De Messias wordt daar door Oosterhuis in verschillende gestalten beschreven.

**Als een kind zijt Gij gekomen,
als een schaduw die verblindt
onnaspeurbaar als de wind
die voorbijgaat in de bomen.**

Een verblindende schaduw kan alleen het gevolg zijn van een oogverblindend licht. Om het hymnisch te zeggen: 'er is een licht der lichten opgegaan'. Drs. Arie Eikelboom verwijst hier naar Johannes 8 vers 12.³ De 'onnaspeurbare die voorbijgaat' is taalgebruik om het mysterie vast te houden. Eikelboom noemt hierbij Johannes 3 vers 8.⁴

**Als een vuur zijt Gij verschenen
als een ster gaat Gij ons voor
in den vreemde wijst uw spoor
in de dood zijt Gij verdwenen.**

In deze strofen komen Kerst, Pasen en Pinksteren kort en bondig aan de orde. De regel die níet aan een van deze feesten te duiden is, luidt: 'in den vreemde wijst uw spoor'. Dat geeft deze strofe iets ongrijpbaars, iets mysterieus. Voor Herodes was de ster de richtingwijzer 'in den vreemde'. Als tegenstelling valt uit te leggen dat voor de Wijzen uit het oosten de ster de wegwijzer was naar een keerpunt in de tijd.

**Als een bron zijt Gij begraven
als een mens in de woestijn.
Zal er ooit een ander zijn,
ooit nog vrede hier op aarde?**

'Als een bron zijt Gij begraven' duidt op het verhaal uit Mattheüs 27, 59-60, waarin Jozef Jezus' lichaam in linnen wik-

kelt en hem in zijn graf legt.⁵ ‘De mens in de woestijn’ is een verwijzing naar de verzoeking van Jezus in de woestijn. Vervolgens stelt Oosterhuis de vraag: ‘Zal er ooit een ander zijn, ooit nog vrede hier op aarde?’ Een uiterst actuele vraag, en een pijnlijke tegenhanger van het voor de hand liggende ‘vrede op aarde’ dat tijdens de kerstdagen wordt gezongen en gelezen. Want deze vraag sluit naadloos aan bij de psalm voor de kerstnacht: ‘Wat drijft de volken, wat bezielt ze toch? Wat is de waanzin toch die zij beramen?’ Oosterhuis vervolgt feitelijk met ‘als een woord zijt Gij gegeven’ het kerstverhaal in de laatste strofe.

Als een woord zijt Gij gegeven,
als een nacht van hoop en vrees,
als een pijn die ons geneest,
als een nieuw begin van leven.

In Johannes 1 vers 14 lezen we: ‘het Woord is vlees geworden’. Dit evangelie klinkt op kerstmorgen ‘als een nieuw begin van leven.’

De melodie

Zoals gezegd was Oosterhuis’ tekst eerst voorzien van een melodie van Floris van der Putt. Aangezien een melodie een eigen verhaal vertelt en als tekstdrager functioneert, is het van belang dat tekst en melodie goed bij elkaar passen. Mooier, effectiever, is het dat zij elkaar versterken. Met de komst van Geraedts’ melodie is die samensmelting vele malen beter geslaagd.

Wanneer we de eerste regel bekijken, zien we het ‘tastende’ uit de tekst terug in de noten. Beginnend op de toon ‘g’ maakt de melodie stapsgewijs een beweging naar de bovengesloten van de begintoon om uiteindelijk tot rust te komen op de leidtoon van de ‘g’, de toon ‘fis’. De eerste noot van de tweede regel bevestigt pas om welke toonsoort het gaat. De melodische ‘onzekerheid’ in de eerste regel draagt bij aan een enigszins mystiek karakter. Om dat te ervaren is het zinvol de eerste regel eens te neuriën.

Met de inzet van de tweede regel wordt de toonsoort herkenbaar. Niet dat dan het spannendste gedeelte van de melodie al voorbij is! De stapsgewijze voortgang van de melodie houdt stand en weet aan het einde van de tweede regel weer een spannend kantelpunt te bereiken. Voor een gedegen uitleg over de constructie van de melodie verwijs ik graag naar het Liedboekcompendium.⁶

De melodie van Van der Putt is duidelijk op een andere leest geschoeid. Met haar vele toonherhalingen is zij een reminiscentie aan het Gregoriaans. Het melisme in de laatste regel en de ambitus van de melodie zijn daar een bevestiging van. In het geheel is deze melodie veel neutraler, minder spannend dan die van Geraedts. Het idee om Oosterhuis’ tekst van een andere melodie te voorzien was een goede keuze. Lieder worden immers vaker graag gezongen vanwege hun melodie dan de tekst.

De liedzettingen

Jaap Geraedts componeerde voor het *Liedboek voor de kerken* een vierstemmige begeleiding zoals die te vinden is in de zogenaamde *Koor- en Orgeluitgave*, het bekende ‘groene boek’. Daar laat hij de melodie éénstemmig, en dus feitelijk onbegeleid, beginnen. Vervolgens noteert Geraedts akkoorden waarbij de auteurs in het *Compendium bij de 491 gezongen* schreven: ‘Die sfeer is met name te danken aan de “verkeerde” accoorden, die Geraedts gebruikt [...]’. Nu, ruim 50 jaar later kunnen we vaststellen dat wat toen als ‘verkeerde accoorden’ werd bestempeld inmiddels geen bijzonder geluid meer is. De tijd heeft niet stilgestaan. Overigens bestempel ik de tekst van die auteurs niet als smalend; zij vervolgen immers: ‘[...] waardoor er, vooral in het begin, een spanning ontstaat, die de melodie voortstuwt’.⁷

Gelukkig is Geraedts’ vierstemmige zetting in 2013 overgenomen in de ‘oranje klapper’ met liedzettingen. Dat is echter geen koorzetting. Christiaan Winter (*1967) componeerde voor de Koorbundel een (vanaf de eerste noot) vierstemmige zetting. Winter kon niet anders dan direct de toonsoort e-klein neer te zetten. Dat is het logische gevolg van een homofone koorzetting. Dat deed hij smaakvol, zodat zijn koorzetting óók dat tastende karakter weet te raken. Aan het einde van de tweede regel werkte Winter toe naar een Fisgroot-akkoord waardoor de tekst in de eerste twee strofen op het woord ‘licht’ en ‘verblindt’ werkelijk een sensatie is geworden!

Tenslotte

Alhoewel dit niet bij uitstek een kerstlied is, kan het zeker tijdens dit feest klinken. Het vakmanschap van Geraedts’ compositorische hand is, dankzij de tekst, kleurbepalend. Met dit lied krijgt Kerst nét een andere dimensie. Het proberen waard? •

¹Zowel het éénjarige Lutherse leesrooster als het *Oecumenisch leesrooster* en de *Revised Common Lectionary* noemen deze lezing op Palmzondag.

²*Psalmen, Hymnen, Lieder* (Brugge 1978), pag. 49

³Arie Eikelboom: *Hymnologie XV* (2018), pag. 563

⁴Ibidem

⁵Ibidem, pag. 564

⁶<https://www.liedboekcompendium.nl>

⁷Compendium, pag. 421